

Драгољуб Ж. ПЕРИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 21. 10. 2018.
Прихваћен: 14. 02. 2019.

СЛАВИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА ГЕНЕЗЕ СРПСКОГ ЕПСКОГ ДЕСЕТЕРЦА (ТРАГОМ ПАВЛА ПОПОВИЋА)

Хисторија поредбеног проучавања српскохрватскога епског десетерца вјероватно је дужа и замршенија него хисторија поредбеног проучавања ма којег другог стиха јужнославенског или уопће славенског (Петровић 1969: 173).

Павле Поповић је *Новијим радовима о нашој народној поезији* (1932) дао критички осврт на истраживања епског десетерца Романа Јакобсона (1929). Поповић је најпре сматрао да српска епска десетерачка поезија није старија од 17. века, а порекло овог стиха тражио у „неком стиху од 11 или 12 слогова”. После Јакобсоновог открића асиметричног десетерца у 15. веку, Поповић допушта да би „нашем епском десетерцу, нашим песмама тога стиха, припадала већа старина него она коју јој обично дајемо” и жељно ишчекује најављени рад о овом стиху. У њему Јакобсон (1933) помера датирање, прихвата хипотезу о индоевропском пореклу епског десетерца и налази за то нове аргументе. Иако нема назнака да је дошао до овог рада, Поповић је, живим интересовањем, антиципирао развојни пут словенске версификације, где ће, тек истраживањима М. Ј. Гаспарова, бити показано да је српски десетерац прасловенског постања, сачуван у првобитној форми 4+6.

Кључне речи: епски десетерац, Роман Јакобсон, речитативни стих, силабичко-тонски стих, индоевропско порекло.

У настојању да својим студентима предочи најважнија сазнања, проблеме и хипотезе о генези и историјском развоју српске усмене епике, Павле Поповић у *Прегледу српске књижевности* (1909), на питање када су постале песме краткога стиха, износи претпоставку:

Постале су најраније у 17 веку, на Приморју, у времену и на земљишту ускока, и у вези са њиховом борбом за ослобођење домовине; „њихово цветање може припадати почетку 18 века”. Затим су се јавиле у другој поли 18 века у Босни и Херцеговини, певајући локалне јунаке, и нарочито препевајући поменуте приморске песме и песме дугога стиха,

---

*dragoljub.peric@ff.uns.ac.rs

и дајући им нову обраду и облик. После су се јавиле крајем 18 и почетком 19 века у Црној Гори, где су теме већином историске садржине. Напослетку су се јавиле нешто доцније у Србији, изазване устанком српским (Исто: 138–139).¹

За своје изворе на првом месту наводи немачког слависту данског покрла Асмуса Серенсена.² Његов утицај на Поповића очит је. Поповићево датирање постанка епског десетерца у XVII век, идеја о његовој генези од дванаестерца (који се појављује у неким десетерачким песмама Богишићеве збирке, у траговима – в. Серенсен 1999: 104–107), као и хипотеза о независном развоју десетерачке поезије од песама дугога стиха, припадају Серенсеновом утицају (в. Серенсен 1999: 101).³ Већина ових ставова показале се касније неутемељеним.

Разматрајући старост наше епике, утицајни научници друге половине XIX века (Миклошич, Јагић, Богишић) били су склони томе да припишу бугарштицама да су оне старије од десетерачких песама (в. Ћурчин 2010: 12).⁴ Но, млађа генерација, с почетка XX века, на челу с М. Ћурчином, образована у савременом европском духу,⁵ пласира другачије ставове – „да се десетерац заиста могао одомаћити раније него дужи стих” (Ћурчин 2010: 13). Чињеницу да се у исто време и упоредо појављују исте теме и мотиви у десетерачком песништву и песништву дугог стиха, Ћурчин тумачи њиховом миграцијом, при чему су их „у Далмацији већ препевали стихом који се онде био одомаћио” (Исто: 10). Но, њихова даља судбина разликовала се – док ће десетерац у XIX веку доживети своју пуну експанзију, „дужи се повлачи натраг у уметничку песму, откуда је управо и дошао” (Исто), сматра Ћурчин.⁶ Иако је ово извођење стиха бугарштице из црквеног песништва на латинском језику проблематично, део о структурним и мелодијским особеностима асиметричног десетерца од прворазредног је значаја⁷.

¹ Те ставове понавља и касније – уп. Поповић 1923³: 65.

² У *Предговору* каже: „Ја сам покушао да резултате ових испитивања [...] унесем у своју књигу; нарочито сам се ту користио радовима А. Серенсена, И. Руварца, Г. Ј. Н. Томића.” (1909: XIV).

³ Питања изучавања развојног пута усмене епике „на основу постулата историјско-географског метода, што се огледа у његовој упорности да се утврди тачно време и место настанка неке песме” (Серенсен 1999: 369), али и читаве врсте нису предмет овог рада те неће бити ни разматрана.

⁴ За проблем утврђивања старине српског епског песништва, који излази из оквира овог рада, вишеструко је користан преглед аутора и главних идеја код Б. Сувајлића (2014: 23–45).

⁵ Милан Ћурчин докторирао је у Бечу 1904. с тезом „Српска народна песма у немачкој књижевности”, написаном и одбрањеном на немачком језику (в. Ћурчин 2010: 79–80).

⁶ Своје убеђење да песме дугога стиха потичу од осмерачког црквеног песништва Ћурчин лаконски објашњава „И заиста, ништа лакше него пристати на то да су у тих 16 слогова са сталним снажним пресеком у средини и са трохејским падањем стопâ, само спојена два трохејска 8-сложна стиха латинске црквене песме, које су преведене играле важну улогу у народу, а које су од мање или веће важности и у историји метрика свих хришћанских народа Европе” (Ћурчин 2010: 15). То није могуће прихватити бар из два разлога – најпре јер је таква правилност дугога стиха тек хипотетички конструкт (нпр. у Хекторовићевом запису бугарштице о Марку Краљевићу стих се креће од 12 и 13 слогова до чак 17, док их је највише од по 15 слогова), а друго – зато што је оваква генеза, по себи, неутемељена.

⁷ О томе ће у овом раду бити речи касније.

Поповић није оставио никакав запис или осврт на студију М. Ћурчина „Петостопни (српски) трохеј” (1905),⁸ у којој он, скоро тридесет година пре Јакобсона, с нешто друкчијом методологијом рада, долази до резултата сличних Јакобсоновим.⁹ У прегледу силабичких истраживања овог стиха (за које тврди да су „без велике користи”¹⁰), Ћурчин се нешто више задржава на истраживањима П. Будманија, Л. Зиме и В. Волнера (2010: 18–19). Као значајну, истиче Волнерову *Грађу српског стиха* (1886) где „одриче вредност свима ранијим покушајима тумачења, а сâм полази чисто од мелодије” (Исто: 19), истичући да „овај рад показује темељно разумевање предмета и мора се узети за подлогу даљем истраживању” (Исто: 20).¹¹ Полазећи од мелодијског испитивања, Ћурчин је пре Јакобсона открио троделну ритамску фразу (са структуром 4+4+2, 4+2+4 и 4+3+3 – Исто: 21), тј., како сâм каже, „ритмичне редове од три дела” (Исто: 20), односно „ритам стиха” који се „састоји од три такта од $\frac{4}{8}$ ” (Исто: 18).¹² Оваква троделна структура стиха, у којој доминирају парни сегменти, с акцентима превасходно на непарним слоговима,¹³ чини да је „основни тон стиха трохејски, али [...] само основни тон, јер не може бити ни говора о том да је десетерац правилни петостопни трохеј; што нешто више од просечно једне петине стихова можемо читати без напрезања трохејски, томе је узрок трохејски, падајући карактер српске речи и састава реченице” (Исто: 17).¹⁴

⁸ Овај рад изашао је као додатак уз његову дисертацију „Српска народна песма у немачкој књижевности”, (објављена 1905. у Лајпцигу на немачком), која је имала већи одјек у славистици, него у србистици (в. напомене у – Ћурчин 2010: 81).

⁹ С обзиром на то да су њих двојица контактирали и да је Поповић вероватно био упознат с његовим радом, најлогичније је да је основни разлог изостављања Ћурчинове студије – различитост теоријских позиција које је он заговарао и оних, до којих је држао Поповић.

¹⁰ Сходно томе, овај рад нема претензија да прерасте у преглед (углавном превазиђених) радова о епском десетерцу и искључује историографски приступ, пошто је основни проблем настанак овог стиха.

¹¹ Размислилажење проучавалаца може се формулисати као: „Метричко раздвајање текста или ритмичко-музикално рашчлањавање певања? Које од овог двога је важније и основније?” (Дворниковић 1936: 161). Истини за вољу, епски десетерац није у правом смислу певани стих (попут лирских песама краћег стиха, нпр.) већ речитативни (в. Гаспаров 1989: 20). Стога, не би требало постављати чврсту или–или релацију: асиметрични десетерац је силабичко-тонски стих. Исто тако не би требало ни држати се чврсто тога да су се епске песме *певале* – пре ће бити да је реч о речитативном извођењу, као и када је реч о епским песмама дугог стиха (в. Радиновић 2014: 170).

¹² Трохејски је ритам неким истраживачима, посебно страним, дао за право да прогласе асиметрични десетерац за „ужасно монотон”. Ћурчин то својом анализом успешно оповргава, готово тридесет година пре Јакобсона, показујући да „слободно кретање разних стопа међу пресецима допушта ваздан разноликости и живости, па чак и кад се пева, није стих досадан који бар нешто разуме од онога што се пева” (2010: 22).

¹³ Уп. Јакобовову схему, Таб. I, која показује да „на непарне slogove stiha pada otprilike 75% naglasaka” (1966a: 150).

¹⁴ Значај Ћурчинових увида истиче М. Стефановић: „Наука и данас [...] прихвата како је тај усмени стих синтаксичка и метричка целина с цезуром иза четвртог слога; како не познаје опорачење (enjambement). За разлику од [...] ранијих истраживача, он тврди да је ’тон стиха трохејски’, што значи да тврди како је и усмени десетерац силабичко-тонски стих.” (в. Ћурчин 2010: 101).

Такође, није ни Ћурчину, макар и посредно, била непозната идеја о индоевропском (аријском) пореклу епског десетерца.¹⁵ Но, он постање епског десетерца повезује са најстаријом историјском тематиком ових песама и каже „Вероватно је да је стих постао [...] у доба око Косовске битке и нешто касније, а у пределу око Косова и у пограничној Србији и Босни” (Ћурчин 2010: 8). Даље је ишао ка Бугарској, каже Ћурчин (2010: 17), као и касније Јакобсон (који ту неоправдано придружује и Словенију – уп. 1966а: 154), а наводи и литвански десетерац (Ћурчин 2010: 17), за који Јакобсон убедљиво показује да припада другом типу стиха – индогерманском десетерцу (1966а: 155). Настао знатно пре Јакобсонових увида, рад М. Ћурчина показује да, радећи независно и на различитим методолошким премисама, ова два научника показују необичну подударност у својим увидима. Када је о компаративним изучавањима генезе асиметричног десетерца реч, Ћурчин даје начелну претпоставку о његовој старини, везујући га за најстарије догађаје (Косовску битку), не залазећи у то дубље и не узимајући у обзир генетске везе овог стиха с другим, древним песничким врстама (веде, Авеста?).

Превидевши овај мањи рад М. Ћурчина, Поповић своју пажњу усмерава на другог значајног теоретичара језика, стиха, поезије, фолклора... – Романа Јакобсона. Позитивна страна Поповићевог научног приступа је та што он стално чита нове радове, али и коригује своје негдашње заблуде. Тако, после Јакобсоновог рада о епском десетерцу, Поповић пише следећи осврт (1932):

Интересантне су студије о нашем десетерцу у вези са истим стихом у других словенских народа, које је учинио Роман Јакобсон у својим *Прилозима компаративном изучавању словенских десетераца* (на немачком 1929). Доиста десетерац као стих налази се у песмама [...] Р. Јакобсон се нарочито бави спевом о Вавилу [...] и изучава његову метрику. Он се у једном тренутку пита „да није, на крају крајева, руски десетерац потекао из југословенског”. Он обећава да ће се ускоро позабавити и латинским трохејским десетерцем средњег века и његовом судбином на чешком земљишту. Што је нарочито важно, он указује на једну стару чешку песму, која је скоро сва у десетерцу као што је наш. [...] Наш трохејски десетерац изгледао нам је до сада увек специјално наш стих [...] ево се сад јавља и у овој чешкој песми; значи, има га и другде, не само у нас. Још ако је та песма из XV века, онда би може бити и нашем десетерцу, нашим песмама тога стиха, припадала већа старина него она коју им обично придајемо. На овом путу може се пре доћи до утврђења старине нашега народног стиха, него у наивном тражењу десетерца у старим српским животописима.¹⁶ Р. Јакобсон [...] обећава да ће ускоро писати о стиху те песме у вези с нашим десетерцем; ми са радозналостићу очекујемо да он то учини (Нав. према: Поповић 2000: 97–98).

Непуне четири године касније (1933), Јакобсон штампа један од најзначајнијих радова о српско(хрватско)м епском десетерцу.¹⁷ Одбацујући тради-

¹⁵ У нап. 2 овог рада Ћурчин наводи мишљење Ота Хаузера „да у српском десетерцу ’живи даље Спентаманију-стих Зенд-Авесте, најстарији аријски стих, много чистији него ма у ком другом народу, са истим карактеристичним усеком после четвртог слога.” (Ћурчин 2010: 8).

¹⁶ Овде, по свој прилици, мисли на рад Д. Костића (1933), у коме аутор пошто-пото, у структури реченице и сегментацији синтаксичког низа, покушава да нађе (а у ствари најчешће читава) трагове епског десетерца и стиха бугарштице.

¹⁷ По речима С. Петровића, овај је Јакобсонов реферат био не само једна од најзначајнијих ствари које су се проучавању стиха у нашем стољећу догодиле него и један од најважнијих, можда најпрецизнији потпун приказ фонолошког схваћања стиха” (2003: 218).

ционалне поделе стихова „на квантитативне, силабичке и акценатске” и залажући се за то да су стих и музикалност део јединствене структуре (1966a: 148), тј. припадајући силаботоничарима, он раскида са – тада владајућом – акустичком метриком, која је теорију стиха тридесетих година XX века одвела на странпутицу (в. Петровић 2003: 219) и уводи статистички метод у проучавање стиха, али критикује и наше проучаваоце који су епски десетерац посматрали искључиво као силабички стих.¹⁸ Кључни Јакобсонови ставови су:

- постоји тенденција успостављања границе речи пред непарним слоговима у стиху и, самим тим, издвајања двосложних целина, што даље води ка закључку да је ритмички карактер десетераца заснован на „*остваривању лексичких целина са парним бројем стихова*” (Исто: 149 – истакао Р. Ј.);
- стога, „распоред нагласака у десетерцу изражава изричиту *трохејску тенденцију*”, будући да су наглашени најчешће непарни иктуси, „што не одговара схеми распореда граница речи” (Исто: 150);
- епски десетерац састоји се углавном од три лексичке целине – прве, која се појављује пред цезуром (иза 4. стиха), при чему се полукаденца налази пред цезуром, а ређе пред неким другим непарним слогом (Исто: 152);
- „крај стиха карактерише, са становишта фонологије реченице, *каденца*, односно *антикаденца*” (Исто, истакао Р. Ј.);
- метричка доминанта епског десетерца је квантитативна клаузула – појава да 9. слог у стиху буде наглашен, превасходно дугим акцен-том, а ако није наглашен, да се на њему појави поста акценатска дужина (Исто: 153);
- дата оквирна схема стиха не чини овај стих монотоним (Исто);
- „десетерац је типично српскохрватски стих”, а позајмљен је у бугарском и словеначком (Исто: 154);
- и, коначно, после поређења са хипотетичким ведским и античким грчким једанаестерачким стихом са „силабичком схемом и квантитативном клаузулом”, он закључује: српскохрватски десетерац је „*по својој структури индоевропског порекла*” (Исто: 155, истакао Р. Ј.).

Овим својим превратничким радом Јакобсон је увео неке од темељних појмова у версификацију, као и у сва потоња промишљања асиметричног десетерца (попут метричке константе, ритамске тенденције, ритмичког фразирања и квантитативне клаузуле). Истовремено, он се, својим ставовима, везаним за његово индоевропско порекло (по први пут изреченим на овом месту),¹⁹ прикључује групи версолога – утемељивача генетички оријенти-

¹⁸ „Dokle god srpskohrvatski teoretičari stiha budu suštinu deseterca ograničavali na silabizam, dokle god oni budu osporavali ulogu naglasaka u stihu i ne budu uzimali u obzir ritmičku tendenciju, neće se moći u potpunosti utvrditi pomenuti zakon o kvantitativnoj klauzuli” (Jakobson 1966a: 153).

¹⁹ Он ове ставове понавља и доцније, у својим послератним радовима посвећеним епском десетерцу – в. Jakobson 1966b: 421, 459 и даље.

сане компаративне метрике (Меје, Хаузер, Срезњевски, Дозон, Трубецкој и др.), с најзначајнијим – М. Л. Гаспаровим. Иако се не могу сви овде изнесте ставови прихватити,²⁰ овај рад Романа Јакобсона који је Поповић жељно ишчекивао, када се напослетку појавио (у часопису за експерименталну фонетику), Поповићу је промакао и он га није критички испратио (вероватно ни не знајући за његово постојање).²¹

Једна од темељних славистичких студија у којој се установљава несумњиво индоевропско порекло српског епског десетерца у контексту испитивања упоредне историје европског стиха јесу *Огледи из историје европског стиха (Очерк истории европейского стиха)* 1989) М. Л. Гаспарова. Већ на почетку своје студије, Гаспаров истиче да су за општесловенску силабику (наслеђену из индоевропске, која је имала краће стихове од 8, и дуже, од 10, 11 и 12 слогова) карактеристични осмерац и десетерац (1989: 5, 14). Главна одлика тог „општеиндоевропског” десетерачког стиха била је цезура после четвртог слога и „квантитативни завршетак”, тј. дуги претпоследњи слог у стиху (Гаспаров 1989: 14), као претприпремни сигнал за крај стиха (Исто: 15) – што се у најзначајнијим цртама подударе са структуром српског асиметричног десетерца.²² Несумњиво, у десетерцу Вуковог епског корпуса постоји тенденција „хорејског” (трохејског) ритма, тј. размештања акцената на непарне слоге (Исто: 21).

Осим компаративног приступа, древност епског десетерца потврђују и радови који као теоријско упориште имају теорију формуле. М. Топић се полемички поставља према априорном одређењу асиметричног десетерца као стиха с доминирајућом трохејском стопом²³ и квантитативном клаузулом на деветом слогу (1968: 315–318).²⁴ По први пут, он говори о међусобној зависности структуре и значења асиметричног десетерца, коју појачава окошта-лост његове форме. Испитујући даље његове везе с календарским и животно-

²⁰ Спорна је, нпр. његова генерализација да „određeni broj prozodijskih korelacija jednog jezika omogućava određene sisteme strukture stiha, a druge isključuje” (Jakobson 1966a: 147) што имплицира да један језик може имати само један систем версификације, што није тако – барем када је о српском језику реч. Дискусибилна је и тврдња да „za diferenciranje značenja pojedinih reči ovde (u srpskom jeziku – D. P.) ne služi naglasak pošto je njegovo mesto unapred predvidljivo” (Исто: 151). Дакако, нагласак у српском језику има дистинктивну функцију (и поред релативно фиксираних дистрибуција), засновану на опозицијама дужина:краткоћа и силазност:узлазност. Друге важније замјерке на овај рад в. Петровић 2003: 220–223.

²¹ Рад је први пут објављен на немачком, под насловом *Über den Versbau der serbokroatischen Volksepen, u časopiscu Archives Néerlandaises de Phonétique Expérimentale*, tome VIII—IX, 1933. (v. Jakobson 1966a: 146).

²² Асиметрични осмерац као прежитак прасловенског стиха, по увиду Гаспарова, сачуван је у бугарској епизи (Гаспаров 1989: 21).

²³ Он из основа одбацује начела квантитативне версификације јер „у његов децимални систем стопе уопште не спадају. Пут кроз таму векова наш народ није мерио ни трохејским, ни дактилским, ни пореским стопама” (Топић 1968: 315).

²⁴ Разматрајући одсуство квантитативне клаузуле у Тешановом репертоару (при чему он песме није певао, већ их је *казивао*) насупротив њеном јављању у *неваним* песмама, Топић открива следеће: „Посреди је гусларски манир: отезање тог слога и када је по природи кратак. Такав начин традиционалног рецитативног певања среће се и на терену где су се дужине изгубиле. Певање се подешава према хиљадугодишњој мелодији гусала. Можда је то одјек древних времена када је десетерац заиста имао квантитативну клаузулу” (1689: 317–318).

обредним (сватовским) песмама, синтаксичко-интонацијским стихом басме и говорним стихом пословице (Исто: 316–335), он изводи његово порекло из магијских формула, замењених с примањем хришћанства сакралним инвокацијама Бога (попут *Мили Боже, на свему ти хвала!*), а сачуваних у десетерцу средином XV века (Исто: 336). После језичких промена, првобитна структура стиха одржавала се на различите начине: вокализацијом полугласа у слабом положају²⁵ тј. изједначавањем генитива с акузативом, вокативом наместо номинатива, удвајањем предлога и томе слично (Исто: 338).²⁶

Полазећи од Јакобсонових поставки о правилним ритмичким целинама и квантитативној клаузули, Н. Петковић долази до тога да се „иза правила о обавезности каденце или антикаденце крије још неко елементарније, односно општије правило” (2006: 191) – законитост да „јединство стиховне јединице толико је јако да се синтаксичка интонациона кривуља мора с њом подударати” (Исто: 193):

У епскоме десетерцу постоји чврста силабичка норма: целина од десет слогова која је у себи асиметрично раздвојена на половину од четири и шест слогова. Али постоји [...] и исто таква интонациона норма: кад синтаксички одрезак који улази у стих има интонацију с унутарњим прегибом који је дели на два неједнака дела, делови имају јачу (или бар једнаку) међусобну везу од везе са суседним стиховима [...] Оваква прилично строга интонациона норма узајамно је условљена, разуме се, са синтаксичком уређеношћу говорног низа. Управо се зато у епском десетерцу – и уопште у усменоме стиху – примењује посебан поступак у сегментацији говорног низа (Исто: 194).

Трагом Харкинсових увида да се стих „гради од формула као зграда од опека” (в. Топић 1968: 314), Петковић каже: „песник се заправо не служи просто речима, него целинама које се састоје од једне или од више речи а лако се уклапају у меру полустихова и при комбиновању, у меру стиха. То нису обичне, него метричким условима прилагођене вербалне целине” (Исто: 196). Такво петрифицирање метричке структуре стиха пратило је окоштавање језичких средстава унутар стиха. Отуда и закључак „да су му конструктивне границе неповредиве, а то другим речима значи да његов метрички образац не допушта самостално кретање синтаксичкоме низу” (Исто: 197). Ово доказује следећом аргументацијом:

То што се за краћи полустих устаљује избор четворосложне предикатске синтагме у виду етимолошке фигуре (*рано рани, службу служи, град градити* и сл.), а за дужи полустих шестосложна комбинација с неком одредбом [...] – то је само мали видљиви део једног далекосежног и обухватног процеса. У епскоме десетерцу, и уопште у усменоме стиху, заправо није дата синтакса нашег језика, него само један скуп [...] пробраних синтаксичких образаца. Према томе, с правом се може закључити да конструктивне границе у усменоме стиху не секу обичан синтаксички низ, него се између њих укључују мање више приговорљени синтаксички образци из залихе којом усмени песник располаже као делом колективног и личног памћења (Исто: 197).

²⁵ „У време губљења полугласника старим десетерцима су се могли придружити новонастали, секундарни, као компензација за оне који се због истих гласовних промена нису одржали.” (Топић 1968: 331).

²⁶ „Тако утврђен синтаксичко-интонацијски образац могао се попуњавати одговарајућом садржином у безброј варијација. Ритмичка формула је добијала нове функције, чувајући свој првобитни свечани карактер” (Исто: 336).

Ту се долази до питања које је од нарочитог значаја за овај рад: докле сеже такво „колективно памћење”, петрифицирано у структури овог стиха? Да су те јединице врло старе, тврдио је још А. Б. Лорд.²⁷ Очито је да ови Петковићеви увиди умногоме кореспондирају с теоријом формуле М. Детелић (1996).

Водећи се тиме да покаже како традиција „ради” у тексту (Детелић 1996: 104) и како се архаичност порекла одражава на синтаксичкој равни стиха, А. Лома, пратећи формуле типа у *XYZ града* (2014: 49–62), односно (*он потеже*) *мача зеленога* (или *мача пламеног* – Исто: 50, 56) на лингвистичким доказима долази до тога да је ова формула из времена прасловенске заједнице, а пре него што је дошло до губљења полугласа у слабом положају (од средине X века – Исто: 58). Јужни Словени имали су срећу да овај стих, сматра Гаспаров, сачувају захваљујући свом акценатском систему, док је код осталих словенских народа, с губљењем полугласа у слабом положају, овај стих (као и симетрични осмерац) заувек нестао (1989: 23). Чак и када је, током језичког развоја, дошло до губљења полугласа у славим позицијама, код епског десетерца је, да би се сачувала правилност метричке структуре, како Лома показује, вокализован и полуглас који се налазио на крају речи (дакле, у слабом положају), односно – дошло је до накнадне замене краћег облика (акузатива) дужим (генитивом), који је у потпуности одговарао шестосложној структури епског десетерца с квантитативном клаузулом на претпоследњем слогу.²⁸ Стога, сматра он (као и Гаспаров пре њега, у ширем компаративном захвату) да овакве примере „треба сматрати континуантама метричких структура старијих од десетог века и још једним од доказа да српска десетерачка епика вуче своје порекло из прасловенске старине” (Лома 2014: 59), што потврђују и шире заснована компаративна истраживања овог стиха.

ЛИТЕРАТУРА

- Гаспаров 1989: М. Л. Гаспаров, *Очерк истории европейского стиха*, Москва: Наука.
- Дворниковић 1936: В. Дворниковић, „Психогенеза епског десетерца”, Београд: *Прилози проучавању народне поезије*, III/ 2, Београд, 161–178.
- Детелић 1996: М. Детелић, *Урок и невеста – поетика епске формуле*, Београд: Српска академија наука и уметности: Балканолошки институт; Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу: Центар за научна истраживања.
- Костић 1933: Д. Костић, „Старост народног епског песништва нашег”, у: *Јужнословенски филолог*, 12, Београд, 3–74.

²⁷ „Kad znamo kako se gradi pesma, znamo da blokovi te gradevine *moraju* biti veoma stari. Jer u nužnoj je prirodi tradicije da traži i održava postojanost, da čuva samu sebe” (Lord 1990/2: 148).

²⁸ „Могућим се чини да генитив није непосредно ’ускочио’ у прасловенску матрицу да попуни места у њој ’испражњена’ отпадањем слабих полугласа, већ да је замена акузатива генитивом почела као фонетски процес а завршила као морфолошка реинтерпретација.” (Лома 2014: 55).

- Лома 2014: А. Лома, „У Будима бијела града: прилог истраживању епског десетерца”, у: *Промисљања традиције, Фолклорна и литерарна истраживања*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 49–62.
- Петковић 2006: Н. Петковић, *Огледи из српске поезике*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петровић 1969: С. Петровић, „Поредбено проучавање српскохрватског епског десетерца и спорна питања његова описа”, у: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 17/2, Нови Сад, 173–203.
- Петровић 2003: С. Петровић, *Облик и смисао*, Београд: Фабрика књига.
- Поповић 1909: П. Поповић, *Преглед српске књижевности*, Београд: Штампарија Давидовић.
- Поповић 2000: П. Поповић, *Народна књижевност*, Н. Милошевић-Ђорђевић (прир.), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Радиновић 2014: С. Радиновић, „Цртице о физиономији и идентитету песама из Хекторовићевог *Рибања и рибарског приговарања*”, у: *Промисљања традиције, Фолклорна и литерарна истраживања*, Бошко Сувајцић и Бранко Златковић (ур.), Београд: Институт за књижевност и уметност, 165–190.
- Серенсен 1999: А. Серенсен, *Прилог историји развоја српског јуначког пјесништва*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Вукова задужбина; Нови Сад: Матица српска.
- Сувајцић 2014: Б. Сувајцић, *Орао се вијаше: предвуковски записи српске усмене поезије*, Ниш: Филозофски факултет; Београд: Филолошки факултет.
- Топић 1968: М. Топић, „О постању ’епског десетерца’”, у: *Књижевна историја*, 1/2, Београд, 309–348.
- Ђурчин 2010: М. Ђурчин, *Српски трохеј*, Београд: Службени гласник.
- Јакобсон 1966a: R. Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit.
- Јакобсон 1966b: R. Jakobson, *Selected Writings IV: Slavic Epic Studies*, The Hague–Paris: Mouton & co.
- Лорд 1990/2: А. В. Lord, *Pevač priča 2: primena*, Beograd: Idea.
- Поповић 1923³: Р. Popović, *Jugoslovenska književnost*, Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.

Драголюб Перич

СЛАВИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ГЕНЕЗИСА СЕРБСКОГО ЭПИЧЕСКОГО
ДЕСЯТИСЛОЖНИКА (СЛЕДОМ ПАВЛЕ ПОПОВИЧА)

(Резюме)

Павле Попович 1932. г. дал критический обзор на исследование эпического десятисложника Р. Якобсона (1929). Прежде этого доклада, Попович думал что сербская эпическая поэзия, исполняемая в десятисложнике, не старша 17. в., а происхождение этого стиха он искал в „некотором стихе из 11 или 12 слогов”. По открытии Р. Якобсона асимметричного десятисложника в

15. в., Попович допускает, что «этот стих принадлежит к большей древности, чем та, которую мы обыкновенно ему придаём» и с нетерпением ждёт его объявленный доклад. В этом докладе (1933), Якобсон установил что датирование этого стиха принадлежит к гораздо раншему периоду, соглашаясь с гипотезисом об его праславянском происхождении, где он сохраняется в первобитном виде 4+6.